

Økologisk demokrati og naturens iboende verdi: Klimasøksmål i miljøkrisens tidsalder

Odin Lysaker

Institutt for religion, filosofi og historie, Universitetet i Agder, odin.lysaker@uia.no

DOI: <http://dx.doi.org/10.5324/eip.v13i2.3302>

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Vi står overfor en planetær miljø- og klimakrise, med alvorlige, gjennomgripende, langvarige og irreversible konsekvenser for både menneske og natur. Det skyldes særlig at politiske, rettslige og økonomiske systemer som har vokst frem i løpet av de siste 250 år – slik som det liberale demokratiet og den globale kapitalismen – behandler naturen antroposentrisk, materialistisk og instrumentelt. For bedre å håndtere dagens miljø- og klimakrise, bør disse utdaterte systemene reformeres ut fra tanken om et økologisk demokrati, herunder en grønn konstitusjonalisme og naturens moralske triumf. Norges første klimasøksmål illustrerer viktigheten av en slik systemisk grønning. Rettsaken fant sted i 2017 og kom opp igjen for rettsapparatet i 2019, hvor staten hevdet å bryte miljøparagrafen (§ 112) i sin egen grunnlov. Søksmålets grønning innebærer en positiv rettsliggjøring, hvis natursynet i Grunnlovens miljøparagraf forstås økosentrisk (klodesentrert) fremfor antroposentrisk (menneskesentrert). Da styrker klimasøksmålet økologiske medborgeres konstitusjonelle rettsikkerhet og demokratiske deltagelseslikhet. Viktigst er imidlertid at planetens eksistensielle tålegrense og naturens moralske triumf anerkjennes.

Nøkkelord: Miljøkrise, klimasøksmål, økologisk demokrati, økologisk medborgerskap, grønn konstitusjonalisme, naturens moralske triumf, positiv rettsliggjøring

English Summary: Ecological democracy and the inherent value of nature: Climate litigation in the age of the environmental crisis

We are facing a planetary environmental and climate crisis, with severe, pervasive, long-lasting, and irreversible impacts for both humans and nature. This is due to political, legal, and economic systems having emerged during the last 250 years – especially liberal democracy and global capitalism – treat nature anthropocentrically, materialistically, and instrumentally. To better handle today's environmental and climate crisis, these outdated systems should be reformed in light of the idea of ecological democracy, hereunder green constitutionalism and nature's moral trump. Norway's first climate lawsuit illustrates the importance of such a systemic greening. This trial took place in 2017 and reappeared for the court in 2019, in which the state is accused for having broken the environmental paragraph (§ 112) in its own constitution. This lawsuit's greening implies a positive juridification, if the perception

of nature in the Constitution's environmental paragraph is ecocentric (earth-centered) rather than anthropocentric (human-centered). Then, the climate lawsuit strengthens ecological co-citizens' constitutionally rule of law and democratic participation equality. Most importantly, it recognizes the planet's existential limits and nature's moral trump.

Keywords: Environmental crisis, climate lawsuit, ecological democracy, ecological citizenship, green constitutionalism, nature's moral trump, positive legalization

Introduksjon¹

Vi lever i miljøkrisens tidsalder. Menneskeskapt klimaendringer har ifølge FNs klimapanel alvorlige, gjennomgripende, langvarige og ugjenkallelige konsekvenser for både menneske og natur (IPCC 2014: v). FNs naturpanel dokumenterer at naturmangfoldet reduseres, økosystemer skades og arter masseutrykkes i et enormt omfang og høyt tempo over hele kloden (IPBES 2019). Innen 2040 kan klimagassutslippene overstige Parisavtalens halvannen-gradersmål, som er etablert som et tiltak mot stadig økende global oppvarming, økning av CO₂ og andre klimagasser i atmosfæren samt menneskelig aktivitet i form av befolkningsvekst og forurensning. Det er en selvforsterkende effekt mellom klodens manglende bærekraftige utvikling og menneskers økologiske fotavtrykk, hvor sistnevnte måler det årlige globale klimaavtrykket vedrørende forbruket av naturressurser. Dette resulterer i at overforbruksdagen, nemlig når klodens naturressurser for inneværende år er oppbrukt, kommer stadig tidligere: i 1970 var denne dagen i slutten av desember, i 1990 var den i midten av oktober, mens den i 2019 inntraff alt 29. juli. Denne dagen kommer stadig tidligere og har flyttet seg over fem måneder de siste 50 årene. Eksistensielt oppsummert: Vi «styre[r] kloden mot stupet, og menneskeheten mot [et] varslet kollektivt sammenbrudd» (Vetlesen 2008: 11).

Dagens planetære klima- og miljøkrise oppstår innenfor systemer og institusjoner som er utviklet gjennom de siste århundrene, særlig det liberale demokratiet og den globale kapitalismen (Dryzek & Pickering 2019; Eckersley 2004; Barry 1999; Vetlesen 2008). Samfunnsutviklingen i denne perioden er særlig basert på teknologisk utvikling, industrialisering, befolkningsvekst, økt levestandard, vekstideologi og fremskrittsoptimisme. Dette innebærer en stadig økende utnyttelse av naturressurser gjennom produksjon og forbruk (Vetlesen 2008; Barry 1999; Wyller 1991). I denne artikkelen reiser jeg derfor følgende problemstilling: Kan dagens klima- og miljøproblemer best håndteres av samme systemer og institusjoner som skapte dem, eller bør de reformeres (Dryzek & Pickering 2019; Vetlesen 2008; Eckersley 2004: 85)?

En grønn demokratimodell (Eckersley 1992; Barry 1999; Dryzek 2000) er etter mitt syn bedre egnet til å håndtere klima- og miljøproblemene enn det liberale demokratiet og den globale kapitalismen. Økodemokratiet er fundert i en grønn konstitusjonalisme og naturens moralske triumf. Dessuten har dette rammeverket nye tanker om rett, politikk og maktfordeling, samt disse aspektenes betydning for naturens sårbarhet overfor menneskers handlinger og konsekvensene av disse.

Norges første klimasøksmål fant sted i Oslo tingrett i 2017, og dommen falt i januar 2018. Da tapte miljøvernaktørene som stod bak søksmålet. Selv om direkte anke til Høyesterett ble avvist, finner ankebehandlingen sted i Borgarting lagmannsrett i november 2019. Rettssaken er en dagsaktuell illustrasjon på det grønne demokratiets

styrker. Søksmålets bakgrunn er 23. konsesjonsrunde og Regjeringens tildeling av nye letelisenser til 13 oljeselskaper for olje og gass i Barentshavet. Miljøvernaktørene Greenpeace, Natur og ungdom og Besteforeldrenes klimaaksjon hevder at dette bryter både Norges grunnlovs miljøparagraf (§ 112) og landets internasjonale klimaforpliktelser gjennom Parisavtalen. Saken har skapt mye faglig og offentlig debatt. Noen, slik som høyesterettsadvokat Pål W. Lorentzen (2016), betegner søksmålet som «århundrets rettssak», mens andre, slik som regjeringsadvokat Fredrik Sejersted (2017), betrakter det som «amerikanisert grunnlovsaktivisme».

I det følgende undersøker jeg det norske klimasøksmålets rolle innenfor rammen av grønt demokrati. Jeg hevder at klimasøksmål potensielt innebærer en positiv form for rettsliggjøring. Da fortolkes miljøparagrafen som en demokratisk legitim problemløsningsmekanisme i møte med klimakrisen, siden paragrafen tilbyr redskaper for praktiseringen av et grønt demokrati innenfor et etablert konstitusjonelt system. I forlengelse av dette gransker jeg grønn konstitusjonalisme som en «grønning» av rettssystemet og lovverket gjennom den grønne konstitusjonalismens like-opprinnelige og like-viktige relasjon til det grønne demokratiet. Slik jeg ser det, styrker klimasøksmålet økologisk sensitive medborgeres konstitusjonelle rettssikkerhet og demokratiske deltagelseslikhet. Til sist analyserer jeg natursynet i Grunnlovens miljøparagraf. Gjennom en miljøetisk og naturfilosofisk supplering (Eckersley 2004: 166; Barry 1999: 2) av diskursen rundt rett og politikk, argumenterer jeg for hele naturens moralsk iboende verdi. Følgelig må all menneskelig aktivitet, herunder rettslig og politisk, sette planeten i sentrum fremfor mennesket (Dryzek & Pickering 2019). Det betyr at planetens eksistensielle tålegrense og økologiske vippepunkt bør vurderes ut fra naturens moralske trumf. Kort sagt: Uten en økologisk intakt klode, ingen rett og politikk (Dryzek 2000: 142; Eckersley 1992: 33; Vetlesen 2008: 14) – i det minste ikke for fremtidige generasjoner og naturen.

Økologisk demokrati

Klodens politikk

Økologisk demokrati er et politisk svar på de alvorlige, gjennomgripende, langvarige og irreversible virkningene av dagens planetære miljø- og klimakrise. Denne demokratimodellen søker således å «re-examine the democratic ideals, foundations and institutions of liberal democracy from a critical ecological vantage point to show how they license unjust and irreversible environmental harm» (Eckersley 2019: 2). Det vil si at etablerte – primært liberale og representative – demokratiske institusjoner oppfattes som utdaterte og dermed må suppleres (Sunde 2017a: 363). Dette skyldes at demokratiet er under et stadig økende press, siden planeten som et økologisk livgivende system destabiliseres på grunn av dagens miljø- og klimaproblemer (Dryzek & Pickering 2019). Derfor hevder den grønne demokratimodellen at politikkenes hovedoppgave og førsteprioritet er å beskytte kloden samt å ivareta måten både planeten og mennesket er betinget av gitte, begrensede, stadig reduserte og utryddede naturressurser (Dryzek 1997; Eckersley 2004: 14).

Grønt demokrati er opptatt av det komplekse avhengighetsforholdet og den gjensidige samhandlingen mellom menneske og natur. Her forstås naturen i vid, økosentrisk forstand. Jeg kommer tilbake til denne forståelsen, men vil her kort påpeke at dette natursynet er inspirert av Arne Næss' dypøkologi. Dermed oppfattes hele naturen som en aktør i betydningen berørbar og således en moralsk berørt part

(Eckersley 2019: 6; Eckersley 2004: 10, 112–113, 171; Christoff 1996: 156). Dette er avgjørende fordi moralen er grunnlaget for både rett og politikk (Eckersley 2004: 166; Barry 1999: 2). Følgelig baseres grønt demokrati på et likhetsprinsipp som likebehandler menneske og natur (Eckersley 1992).

Økodemokratiet skiller seg derved fra det liberale demokratiet og den globale kapitalismen, siden disse systemene er antroposentriske, materialistiske og instrumentelle. Sistnevnte systemer innebærer en mangelfull styringsfunksjon, siden de kun ivaretar mennesket ved å utnytte naturens gitte, begrensede, stadig reduserte og utryddede ressurser til produksjon, forbruk og fordeling av goder. Dette gjøres i konflikt med naturens tålegrense og vippepunkt (Dryzek 2002: 147, fn. 1; Dryzek & Pickering 2019), noe som kan innebære overforbruk og overutnyttelse av naturressursene (Vetlesen 2015). Grønt demokrati er systemkritisk overfor kapitalismens vekst- og profittimperativ – samt måten dette økonomiske systemet er forbundet med det liberale demokratiet på – fordi denne vekstideologien er uforenlig med FNs klimapanelers vitenskapelige kunnskap og dokumentasjon fra over 30 år om de alvorlige, gjennomgripende, langvarige og irreversible konsekvensene av planetens klimaendringer (se: IPCC 2014: v).

Økodemokratiet fremsetter følgelig et verdihierarki som rangerer hensynet til planeten høyest, i kontrast til det liberale demokratiets toleranse overfor verdipluralisme (Christoff 1996: 161; Wyller 1991: 178) og krav om en verdinøytral stat som legitimeres gjennom kompromiss (Eckersley 2019: 7). Denne etiske grunnverdien kan eksistensielt formuleres som et moralsk viktigste først-prinsipp – uten en klode i økobalanse, intet demokrati:

(...) at the *very minimum* (...) there are certain *basic ecological conditions essential* to human *survival* that should *not* be bargained away by political majorities because such conditions provide the *very preconditions* (in the form of *life support*) for *present* and *future generations* of humans to *practice democracy*. In one sense, they might be seen as *even more fundamental* than the human political rights that form the ground rules of democracy. (Eckersley 1996: 218; min kursivering)

Da må hele naturen gis en moralsk trumf eller en prinsipiell prioritet (Christoff 1996: 161; Eckersley 1996: 212; Wyller 1991: 178). Ifølge denne demokratiske økoetikken bør både fremtidige generasjoner og naturen beskyttes gjennom et moralsk forvalteransvar (Christoff 1996: 156), forut for den liberale, representative demokratimodellens avgrensede krav om sikring kun av sivile og politiske rettigheter (Knudsen & Lafferty 2016).

Grønt demokrati utvikler nye institusjonelle problemløsningsmekanismer, som har de alvorlige, gjennomgripende, langvarige og irreversible følger av dagens miljø- og klimaproblemer som utgangspunkt. Grønt demokrati oppfatter således naturens beskyttelse som grunnlaget for all politikk. Det innebærer at miljøpolitikken utgjør det viktigste politikkområdet (Barry 1999: 2), fremfor det liberale demokratiets oppfatning av miljøpolitikk som én blant mange, konkurrerende politiske særinteresser. Når klima- og miljøproblemene skaper negative konsekvenser på alle styringsnivåer, går økodemokratiet utover det liberale demokratiets nasjonale institusjoner ved å finne problemløsningsmekanismer lokalt og regionalt så vel som nasjonalt og overnasjonalt. En slik grønning i betydningen av en utvidelse av det liberale demokratiet forutsetter en styrking av demokratiets styringsfunksjoner og styringsresultater stilt overfor naturens tålegrense og vippepunkt (Knudsen & Lafferty

2016; Eckersley 2004: 14, 139; Dryzek 2000: 140; Barry 1999: 40–76).

Denne styringsmåten er mer konsekvent både i nåtid (for eksempel ved å binde opp kortsiktige avtaler eller konvensjoner) og fremtid (slik som når dagens retts- og politikktutforming tar høyde for fremtidige generasjoner). Ut fra naturens moralske triumf avvises forutsetningen om at bærekraftig utvikling kan innfri både kapitalismens vekstimperativ og planetens tålegrense, når førstnevnte har negative konsekvenser for sistnevnte (Vetlesen 2015: 12). Snarere foreslås nedvekst (degrowth), nemlig at økonomisk vekst ikke lenger skal være samfunnsutviklingens målsetting. I neste omgang utvikles nye former for tilkobling (recoupling), som sikrer en reell – økologisk – bærekraftig utvikling (Knudsen & Lafferty 2016).

Økologisk medborgerskap

Økologisk medborgerskap er sentralt for grønt demokrati. Dette viser til samfunnsmedlemmenes dannelse til handling, samhandling og læring som er sensitiv, kommunikativ og moralsk ansvarlig overfor naturen (Christoff 1996; Dryzek 1997: 10; Eckersley 2004: 95; Barry 2002a; Eckersley 1992: 28; Dryzek & Pickering 2019: 17, 35–36, 127). Utgangspunktet for dannelse til økologisk medborgerskap er kloden, fremfor menneskeheten, når det gjelder politikktutforming og miljørettigheter.

Sårbarhet er nok et aspekt ved økologisk medborgerskap, som går ut på at både menneske og natur er sårbar overfor klimaendringer og andre miljøproblemer. Slik sårbarhet identifiserer en fellesnevner menneske og natur imellom (Barry 2002a; Eckersley 2004: 22–23). Den grønne demokratimodellen mener at denne gjensidigheten fordrer at vi mennesker er moralsk ansvarlig i møte med sårbar natur.

Det liberale demokratiet forutsetter i utgangspunktet politisk deltagelse som statsborgere. Det vil si at rettsstaten sikrer oss visse grunnleggende sivile og politiske rettigheter. Disse rettighetene beholder man, uten å måtte benytte dem til aktiv demokratisk deltagelse. Her supplerer den grønne demokratimodellen den liberale modellen, siden grønt demokrati forutsetter at samfunnsmedlemmene deltar aktivt. Heller ikke sistnevnte modell fratrar befolkningen sivile og politiske rettigheter. Ikke desto mindre oppfordres man til å være økologisk bevisste medborgere, som tar høyde for eksempelvis klimaendringer. Dermed supplerer det grønne demokratiets ideal om økologisk medborgerskap det liberale demokratiske statsborgerskap (Dryzek 1997: 108; Knudsen & Lafferty 2016).

Økologisk medborgerskap fokuserer på alle styringsnivåer, også transnasjonale (Dobson 2003; Eckersley 2004: 245). Dette til forskjell fra det representative demokratiets opptatthet av statsborgere innenfor en stat (Eckersley 2004: 243). Videre praktiseres økomedborgerskapet innenfor en rekke ulike, formative rom: både formelle rom for makt og autoritative institusjoner (slik som parlamentet) og uformelle fellesrom (eksempelvis offentligheten, sivilsamfunnet og medier) (Dryzek & Pickering 2019: 128–129; Barry 1999: 228–229). Økodemokratiet legitimeres følgelig av mange forskjellige former for politisk deltagelse, slik som folkeavstemning, folkemøte, valgkampdebatt, folkelig deliberasjon, høringsrunde, rundebordskonferanse og seminar (Dryzek 1997: 104–106), hvorigjennom de nevnte kollektive og gjensidige læringsprosesser samfunnsmedlemmene imellom kan oppstå (Dryzek 1997: 108). Denne modellen forstår altså demokratiet som et vidt, samfunnsmessig kretsløp, fremfor det liberale demokratiets mangelfulle styringsfunksjon, som skyldes sistnevntes smale fokus på kun statlige institusjoners representativitet, parlamentarisme og majoritetsstyre gjennom statsborgerne

stemmerett i valgkanalen (Knudsen & Lafferty 2016). Å delta som økologisk medborger har derfor en selvforsterkende effekt vedrørende befolkningens demokratiske menings- og viljesdannelse så vel som deres sensitivitet overfor naturen og moralske ansvar for å løse klima- og miljøproblemer (Dryzek 1997: 113). Dette skyldes økodemokratiets innramming som en desentralisert og interaktiv helhet, hvor alle formative rom er relevante for økodemokratiets realisering og legitimering.

Naturens sårbarhet gjør den til en berørt part, og derfor skal den bli hørt. Ikke desto mindre er naturen uten en demokratisk stemme (Eckersley 2004: 171; Dryzek & Pickering 2019: 136), noe som innebærer et demokratisk underskudd. Når naturen er dårlig representert eller endatil systematisk urepresentert (Eckersley 2019: 2), innebærer denne diskrepansen mellom berørt og hørt et brudd med demokratisk idealer som anerkjennelse, representasjon og deltagelse. Følgelig må naturen representeres av økologisk sensitive og moralsk ansvarlige medborgere – eksempelvis gjennom klimasøksmål – for å unngå dette demokratiske underskuddet. Da må vi bli mer lydhøre overfor naturens uttrykksmåter (Dryzek & Pickering 2019: 17, 35, 136, 127, 152). Slik økologisk sensitivitet kan også skapes i kraft av økologiske rollemodeller, talspersoner, advokater, varslere eller andre formative aktører med et moralsk forvalteransvar (Barry 1999: 255; Barry 2002a; Christoff 1996; Dryzek & Pickering 2019: 105). Dette kan være klimaaktivister som Greta Thunberg eller ledere av miljøvernorganisasjoner, slik som Erik Dammann.

På denne bakgrunn kan det norske klimasøksmålet forstås som politisk handling som fyller et demokratisk tomrom. Slik sett er ikke søksmålet en negativt forstått aktivisme, slik regjeringsadvokaten hevder. Snarere er denne økodemokratiske aktiviteten basert på et radikalt-demokratisk ideal om at alle berørte – inkludert naturen – bør bli hørt. I den forstand er klimasøksmålet et varsel om fraværet av en adekvat klimapolitikk, som reelt sett tar høyde for slik vitenskapelig kunnskap som er frembrakt av FNs klimapanel og slike internasjonale overenskomster som Parisavtalen (se: Sunde & Colombo 2017).

Grønn konstitusjonalisme

Rettslig grønning

Rettslig grønning innebærer en reformering av rettssystemet, slik at det kan håndtere dagens alvorlige, gjennomgripende, langvarige og irreversible miljø- og klimaproblemer (Eckersley 2004: 139, 246; Barry 2002b; Lysaker 2018a). Dette resulterer blant annet i en grønn konstitusjon (Eckersley 2004: 243). Rundt 100 land har i dag et grunnlovsværn av miljøet hvor naturen er et rettssubjekt, og i 50 av disse landene inneholder grunnloven rettigheter for miljøet (Boyd 2011). Her beskyttes naturen følgelig av lovverket med høyest rang i rettsstater.

I Ecuador og Bolivias grunnlov innehar hele naturen, eller Moder Jord (Pachamama), en iboende verdi. Den er nedfelt allerede i innledningen, som utgjør grunnlovens normative fundament. Disse grunnlovene viser dessuten til et godt liv (sumak kawsay eller buen vivir), nemlig en harmonisk sameksistens mellom menneske og natur. Dette resonnerer ikke kun med urfolks kosmologier i Latin-Amerika, men dessuten med økodemokratiets forankring i naturens moralske prioritet foran mennesket. Også Norges grunnlov nevner miljøet, men først i § 112, snarere enn i selve innledningen. Dermed synes ikke hensynet til naturen å prioriteres like høyt i Norge som i Ecuador og Bolivia.

Klimasøksmål – det vil si når en part klager en annen inn for domstolsapparatet for å bryte lovverket og derigjennom skade naturens iboende moralske verdi – illustrerer rettslig grønning. Det finnes tre former for klimasøksmål, rettet mot henholdsvis myndigheter og andre utøvende organer (førstegenerasjons klimasøksmål), store selskaper (andregenerasjons klimasøksmål) og skader forårsaket av klimaendringer (tredjegerasjons klimasøksmål) (Sunde & Colombo 2017). På verdensbasis har vi siden 1970-tallet hatt omkring 900 klimasøksmål i over 20 land – blant annet Sør-Afrika, Colombia, Nederland, Australia, Nigeria, Filippinene, Pakistan, Belgia, New Zealand, India, Sveits og USA – som støttes av FNs miljøprogram (UNEP 2017).

Klimasøksmålet i Norge, som startet i 2017 og fortsatte i 2019, er et førstegenerasjons søksmål (se: Lysaker 2018b; Lysaker 2017). Grunnen er at miljøvernaktører kritiserer Regjeringen for dens tildeling av nye letelisenser for olje og gass i Barentshavet, som de hevder at bryter grunnlovens miljøparagraf samt Parisavtalen. I tillegg til anklagen om statens overutnyttelse av naturressursene, mener anklagerne at borgernes rettssikkerhet undergraves når staten ikke sikrer dem deres grunnlovsværn.

Den grønt-konstitusjonalistiske utviklingen i løpet av de siste rundt 50 år «provide[s] a structure that enables, and where necessary enforces, ecological responsibility on behalf of the broader community at risk» (Eckersley 2004: 245). I tillegg sikrer grønn konstitusjonalisme borgerne kunnskap og informasjon (Eckersley 2004: 243; Øyrehagen 2017b) om for eksempel klimaendringer. Dessuten sikres miljøets rettighet til deltagelse i økodemokratiske prosesser, noe som kan skape ytterligere miljølovgivning. Dette videreutvikler medborgernes økologiske sensitivitet og moralske ansvar gjennom deres demokratiske deltagelse rundt klimasøksmålet eller annen grønning.

Grønn konstitusjonalisme formulerer dessuten et etisk føre var-prinsipp (Eckersley 2004: 136, 244), som skal beskytte både fremtidige generasjoner og naturen. Her avvises dagens lovutforming og rettspraksis om det er fare for at den kan få uheldige konsekvenser i fremtiden. Dersom man er usikker på hvorvidt et tiltak er skadelig for naturen, siden virkningene kan være alvorlige, gjennomgripende, langvarige og irreversible, må det altså anføres særlig gode grunner om tiltaket skal aksepteres.

Positiv rettsliggjøring

Klimasøksmålet kritiseres av noen for å resultere i rettsliggjøring, forstått negativt. Dette innebærer «demokratiets forvitring» og «domstolsmakt». Det vil si en historisk utvikling hvorigjennom «større områder og flere detaljer i samfunnslivet er regulert av lover og direktiver» og videre at «domstolens og andre rettslige institusjoners beslutningskompetanse øker på bekostning av politiske og administrative organer». Da flyttes makt fra folkevalgte organer til rettighetshavere og rettsvesenet. Dessuten kjennetegnes rettsliggjøring ved at «interesser i økende grad blir formulert som rettskrav» (Østerud m.fl. 2003: 116). Dette henger sammen med at borgernes rettsstatus får større betydning ved i økende grad å tilkjennes rettsstatlige rettigheter, velferdsrettigheter og menneskerettigheter. Rettsliggjøring styrker således rettsvesenets politisering, makt over politikken og rettspolitikk (Østerud m.fl. 2003: 126). Videre kan rettsliggjøringen forrykke maktfordelingen, altså statens konstitusjonelle deling mellom lovgivende (parlament), utøvende (regjering) og

dømmende (domstol) makt. Denne fordelingen skal forhindre statlig maktmisbruk og ubalanse disse maktinstansene imellom. Klimasøksmålet i Norge kan oppfattes som en negativ rettsliggjøring i form av domstolsmakt og demokratiforvitring. Det skyldes at miljøsaken – som gjerne forstås som politisk – kom opp i rettsvesenet snarere enn på Stortinget.

Denne kritikken overfor grønt demokrati og dennes grønne konstitusjonalisme er urimelig, siden den rettes fra den liberale, representative demokratimodellen (Østerud m.fl. 2003: 77). Sistnevnte innramming er for snever, siden den skiller for skarpt mellom rett og politikk. I likhet med det liberale demokratiet, forutsetter også grønt demokrati rettsstaten, maktfordeling, parlamentarisk representativitet, samt sivile og politiske rettigheter (Eckersley 2004: xi, 107, 244). Økodemokratiets rett og politikk, menneskerettigheter og folkesuverenitet forstås imidlertid innenfor et samfunnsmessig kretsløp hvor begge er like opprinnelige og like viktige (se: Habermas 1996: 2). Dette viser til medborgernes dobbelte rolle (Habermas 1996: 123) innenfor økodemokratiets mange, forskjellige formative rom. Sivilsamfunnsaktører som Greenpeace, Natur og ungdom og Besteforeldrenes klimaaksjon er både såkalte forfattere i form av aktiv, medborgerlig deltagelse i demokratiske legitimeringsprosesser så vel som såkalte adressater i betydningen mottager av lov- og politikuttforming fra det formelle, politiske systemet. For klimasøksmålet og dermed Grunnlovens miljøparagraf (§ 112) – som siden revisjonen i 2014 ble styrket ved å bli en grunnlovsfestet menneskerettighet og derfor en del av tredje, kollektive generasjon av menneskerettigheter – innebærer denne like-opprinneligheten og like-viktigheten at medborgernes demokratiske legitimering avhenger av statens ivaretagelse av Grunnlovens § 112. Interessant nok lyder paragrafens siste ledd som følger: «Statens myndigheter skal iverksette tiltak som gjennomfører disse grunnsetninger».

Økodemokratiet oppfatter således klimasøksmålet som en potensiell positiv rettsliggjøring (Dryzek 1997: 108). Det vil si at den styrker medborgernes konstitusjonelle rettssikkerhet og demokratiske deltagelseslikhet. Dermed er Norges grunnlovs miljøparagraf en demokratisk legitim problemløsningsmekanisme, siden den tilbyr redskaper for praktisering av et grønt demokrati. Dette medfører en ytterligere grønning av det etablerte konstitusjonelle systemet. Dessuten involverer slik positiv rettsliggjøring det som kan kalles en grønn konstitusjonell aktivisme. Det vil si når økologiske medborgeres handling og samhandling resulter i at naturen blir redefinert til en bærer av juridiske rettigheter (Stokke 2019: 79).

Rettsliggjøringens positive side henger også sammen med maktfordelingen. Sistnevnte gjør at Stortinget vedtar, endrer eller opphever lover i kraft å være folkets egen valgte forsamling, stemme og viljeshandling. Grunnlovens miljøparagraf er et demokratisk legitimt resultat av Stortingets lovarbeid ved hjelp av stortingsrepresentantenes diskusjoner, formuleringer og voteringer (Øyrehagen 2017b). I ordinære lovsaker krever Stortinget at forslaget oppnår et alminnelig flertall, det vil si at minst halvparten av stortingsrepresentantene støtter vedtaket. Lovforslaget må likeledes behandles to ganger av Stortinget i plenum for at loven skal bli vedtatt. I lovsaker angående Grunnloven – slik som forslaget til miljøparagrafen – kreves imidlertid at minst to tredjedelers flertall av stemmene støtter vedtaket, samt at to tredjedeler av stortingsrepresentantene er til stede under voteringen over grunnlovsforslaget. Videre skal det være et stortingsvalg mellom forslag og behandling, for å gi medborgerne mulighet til å uttale seg om saken, stemme på et annet politisk parti enn ved forrige stortingsvalg eller på annen måte påvirke debatten

rundt grunnlovsforslaget. Til sist kreves at grunnlovsforslaget fremlegges i løpet av de tre første årene av et storting og behandles i løpet av de tre første årene av neste storting. Også vedrørende grunnlovsforslag, er det Stortinget i plenum som behandler slike saker. Dette kan kalles en demokratisk lovutforming (Habermas 1996: 371–372), som bygger på en positiv rettsliggjøring og dennes beskyttelse av medborgernes konstitusjonelle rettsikkerhet og demokratiske deltagelseslikhet som like opprinnelig og like viktig.

Folket støttet dermed miljøparagrafen gjennom demokratiets valgkanal, siden de stemte sine representanter inn på Stortinget i løpet av to parlamentsvalg (det vil si en periode på fire år). Disse representantene deltok i sin tur i miljøparagrafens utforming. Dertil oppstår rettsliggjøringens positive sider når saken sluses videre, eksempelvis via høringsrunder, NOU-utvalg og Stortingets komitébehandling. Dette skyldes at innenfor økodemokratiets vide, samfunnsmessige kretsløp av formative rom, innebærer slike prosesser rettens demokratisering i kraft av miljøparagrafens demokratiske legitimering (Dryzek 1997: 101–102, 103, 106–107). Dermed styrker klimasøksmålet medborgerens konstitusjonelle rettsikkerhet og demokratiske deltagelseslikhet gjennom folkeviljen og folkets felles menings- og viljesdannelse innenfor både formelle og uformelle samfunnssfærer (Eckersley 2004: 137; Dryzek 1997: 108; Dryzek & Pickering 2019: 128–129; Habermas 1996: 83). Og når miljøparagrafen først er vedtatt i folkets egen forsamling, kan befolkningen engasjere seg grønt-konstitusjonelt og økomedborgerlig med planeten i sentrum gjennom å benytte Grunnlovens miljøparagraf som utgangspunkt for demokratiske initiativ som klimasøksmålet.

Rettsapparatets grunnlovsprøving av miljøparagrafen er nok en positiv rettsliggjøring, som ivaretar rettssystemet og rettsikkerhetens krav om en sammenheng mellom lovens bokstav og rettspraksis – endog for fremtidige generasjoner og naturen. Grønn konstitusjonalisme kan knyttes an til prøvingsretten, som i Norge har ligget fast siden 1860-årene som et statsrettslig prinsipp (Holmøyvik 2007). Prøvingsretten forutsetter at grunnloven er en del av positiv rett, slik at den kan håndheves gjennom domstolen. Prøvingsretten, som er nedfelt i Grunnlovens § 89, ble ytterligere befestet i forbindelse med grunnlovsrevisjonen i 2014: «I saker som reises for domstolene, har domstolene rett og plikt til å prøve om lover og andre beslutninger truffet av statens myndigheter strider mot Grunnloven». Hvis Grunnlovens prøvingsrett skal være en del av et dynamisk rettssystem, snarere enn en sovende paragraf, er det avgjørende – for borgernes rettssikkerhet og rettsstatens legitimitet – at Grunnlovens miljøparagraf prøves gjennom klimasøksmålet. Her kan klimasøksmålet prøve og kontrollere lover og forvaltningsvedtak innen miljøretten. I tillegg til selve prøvingsinstituttet, kan prøvingsretten gi borgerne innsyn i rettsprosesser og kunnskap om lovverkets innhold, gyldighet og rekkevidde. Dette er særlig viktig for de av Grunnlovens paragrafer – eksempelvis miljøparagrafen – som i liten grad eller aldri tidligere er prøvd for retten. Da kan klimasøksmålet – især om rettssaken kommer opp for Høyesterett – være et viktig bidrag til et dynamisk rettsvesen og dets rettsutvikling, rettsfortolkning, positivering av retten, rettspraksis og presedens på klimaområdet. Slik sett er søksmålet en positiv rettsliggjøring fordi prøvingsretten demokratiserer samfunnet. Videre er klimasøksmålet en demokratisk verdi innenfor den vide økodemokratiske og grønt-konstitusjonelle rammen, som innbefatter en rekke forskjellige aktører innenfor et vidt spekter av formative samhandlingsrom.

Trass i slik positiv rettsliggjøring, er klimasøksmål kostbare. Ikke alle kan finansielt benytte denne rettskanalen i likt monn. Imidlertid viser klimasøksmålet i Norge i det minste at slike rettssaker langt på vei kan finansieres ved hjelp av frivillige organisasjoners innsamlingsaksjoner og private donasjoner. Dermed aktiveres sivilsamfunnet som del av det vide, økodemokratiske kretsløpet ved å beskytte medborgernes konstitusjonelle rettssikkerhet og demokratiske deltagelseslikhet.

Så lenge grunnloven er en del av det liberale demokratiets forankring i rettssystemet, kan selv en grønn konstitusjonalisme kritiseres for å være antroposentrisk, materialistisk og instrumentell. Det vil si at rettslig grønning kun tjener menneskets snevre og kortsiktige egeninteresser, siden slik grønning skjer innenfor etablerte systemer og institusjoner som skaper problemene som skal løses. Dermed innebærer rettslig grønning det Næss (1986: 5) kaller en grunn økologi, siden grønningen delvis er en del av det systemet som den dype økologien ønsker endret eller erstattet i en mer miljøvennlig retning. Slik sett er rettslig grønning uakseptabelt så lenge den benytter grunnøkologiske midler (blant annet systemtro reform av etablerte systemer) for å nå dypøkologiske mål (slik som systemkritikk og systemendring). Grunn økologi resonnerer følgelig med begrepet bærekraftig utvikling, slik som i Brundtland-kommisjonen (se Vetlesen 2015: 12). Det betyr at kun problemenes symptomer behandles, ikke deres årsaker.

Dypøkologien hevder at både mennesket og naturen kjennetegnes av mangfoldig og rikholdig selvutvikling. I tillegg innehar både mennesker og natur en iboende verdi, som politiske, økonomiske og andre strukturer eller institusjoner skal beskytte. Kun om menneskets grunnbehov ikke dekkes, kan naturens verdi krenkes (Næss 1973). Dermed kan grunnøkologien være i strid med dypøkologiens natursyn, siden førstnevnte ikke synes å være tilstrekkelig omfattende eller langsiktig når den benytter lovverket til å beskytte naturen. Det skyldes dels dypøkologiens utgangspunkt i hele det planetære systemet, og ikke kun det antroposentriske rettssystemet. Imidlertid viser klimasøksmålet at også det antroposentriske rettssystemet kan brukes for å oppnå rettslig grønning og derigjennom beskyttelse av naturens iboende verdi.

Naturens moralske trumf

Økosentrisk natur

Naturbegrepet kan defineres på flere måter, eksempelvis antroposentrisk og ikke-antroposentrisk (Wetlesen 1992; Gamlund 2007; Lysaker 2016). En antroposentrisk definisjon viser til naturen som underlagt og kontrollert av mennesker. Videre kan det ikke- antroposentriske naturbegrepet inndeles i henholdsvis biosentrisme og økosentrisme. Den viktigste forskjellen mellom disse definisjonene er hvilken del av naturen de omfatter. En biosentrisk definisjon forstår gjerne naturen som individuelt levende organismer, eksempelvis dyr og planter. Økosentrismen definerer derimot naturen som supra-individuelle helheter, illustrert ved artspopulasjoner, habitater, økosystemer, biosfæren og økosfæren, herunder vann, luft, sollys, jord, temperatur, landskap, fjell og elver (Wetlesen 1992; Eckersley 1992: 45–47; Dryzek & Pickering 2019: 2, 89–90).

Videre kan den økosentriske naturforståelsen knyttes an til økologisk demokrati. Det gjør at denne politikmodell er forankret i en relasjonell ontologi – det vil si en holistisk tilnærming til naturen, som identifiserer en gjensidig avhengighet og et samspill mellom menneske og natur, samt erkjenner og anerkjenner at førstnevnte er

betinget av sistnevnte (Eckersley 2004: 97, 107; Dryzek & Pickering 2019: 16). Dermed avvises den ontologiske dualismen mellom menneske og natur, som den antroposentriske naturdefinisjonen er basert på. Denne ontologiske dualismen kan kritiseres for å være historisk kontingent. Skillet oppstod på et gitt historisk tidspunkt, og kan – og bør – følgelig både endres og erstattes (Hverven 2018: 53). I kontrast til antroposentrismen, er det økosentriske natursynet mer relevant i lys av vitenskapelig kunnskap om de alvorlige, gjennomgripende, langvarige og irreversible konsekvensene for både mennesker og natur av dagens planetære miljø- og klimakrise.

Naturens iboende moralske verdi

Verdilæren er viktig innen miljøetikken. Dette dreier seg om hvem og hva i naturen som innehar eller tilskrives moralsk status eller moralsk verdi. I tillegg undersøker verdilæren hvor mye status eller verdi noe har gjennom en moralsk rangering eller prioritering. I forlengelse av inndelingen over mellom ulike naturbegreper, tilsier biosentrismen at individer i naturen har moralsk status, mens økosentrismen mener at kollektiver i naturen har slik verdi (Wetlesen 1992).

Særlig tre definisjoner av moralsk verdi er sentrale, nemlig iboende verdi, egenverdi og instrumentell verdi (Wetlesen 1992). En instrumentell verdi er en form for nytte- eller bruksverdi. Dette er en moralsk verdi som noe eller noen tilskrives ut fra deres nytte. Ifølge en instrumentell verdi er det akseptabelt å bruke andre som middel for egne målsettinger (slik som ens behov, ønsker eller interesser). Slik nytte kan vurderes ut fra en faktisk opplevd nytteverdi eller i lys av et objektivt prinsipp (for eksempel utilitarismens nyttemaksimering). Da er det moralsk akseptabelt om naturen og dennes begrensede ressurser brukes – eller endog overutnyttes, slik den stadig tidligere overforbruksdagen avdekker – som midler for menneskets formål (eksempelvis overbefolkning eller overproduksjon).

Egenverdi (på engelsk: *intrinsic value*) er en moralsk verdi som er over nytteverdi i verdilærens rangering. Denne verdien kommer utenfra i betydningen at den tilskrives noen eller noe. Egenverdi er derfor en moralsk status som tilskrives på bakgrunn av hvem eller hva den subjektivt eller objektivt er for den eller de som tilskriver verdien. Til forskjell fra nytteverdiens mulige aksept av overforbruk av naturens ressurser, slik som naturmangfoldet, begrenser egenverdien slik instrumentalisme gjennom etableringen av skranker for reduktiv behandling av annet eksisterende. Dette illustreres av den gjengse oppfatningen om kjæle- eller husdyr (særlig pattedyr) som høyerestående enn rovdyr, og at førstnevnte derfor bør tilskrives en høyere moralsk verdi. Slik moralsk rangering kan begrunnes på ulike måter, slik som emosjonelt (eksempelvis i kraft av menneskets nære relasjoner til et dyr), kognitivt (det vil si å vise til dyrets likhetstrekk med mennesker, slik som hjernekapasitet eller andre kognitive egenskaper) eller kulturelt (det at ulike tradisjoner har ulike syn på hvilke dyr som kan spises eller ikke).

Iboende verdi (på engelsk: *inherent value*) kommer innenfra og er ikke-tilskrevet. Denne verdien er den høyeste moralske statusen som noen eller noe kan tilskrives eller inneha. Det betyr at den er ubetinget av både nytteverdi og hva noen subjektivt eller objektivt måtte oppfatte som verdifullt. Følgelig er iboende verdi en særegen moralsk statusverdi som tilkommer ting i kraft av en iboende natur eller livsbetingelser. Slik moralsk verdi er absolutt og kan ikke graderes eller mistes. Det betyr at man ikke skal forskjellsbehandles, siden denne verdien er uavhengig av kjennetegn hos den eller de som skal beskyttes ut fra sin iboende verdi. Iboende verdi omfatter slik moralsk status

som menneskeverd. Imidlertid kan denne iboende moralske verdien inkludere deler av eller hele naturen (Lysaker 2019).

Her er Næss' dypøkologi relevant, siden denne miljøetikken forutsetter en økosentrisk forstått naturs iboende verdi (Næss 1973). I åttepunktlisten som utgjør dypøkologiens plattform, lyder første punkt slik: «The well-being and flourishing of human and nonhuman life on Earth have value in themselves (synonyms: intrinsic value, inherent worth)». Og videre: «These values are independent of the usefulness of the non-human world for human purposes» (Næss 1986: 5). Dypøkologien erkjenner ikke kun ontologisk, men også normativt alt eksisterende som innehaver av en moralsk iboende verdi. Det skyldes ikke kun dypøkologiens anerkjennelse av mangfoldet i naturen og at alle livsformer er verdifulle, men især at alt eksisterende bør ha mulighet for selvutvikling og livskvalitet.

Som nevnt, er både dypøkologien og økodemokratiet basert på tanken om naturen som innehaver av en absolutt moralsk eller grønn verdi (Eckersley 1996: 212, 208; Christoff 1996: 161; Wyller 1991: 178). I mangfoldige samfunn, reiser dette imidlertid spørsmål om hvordan konflikter mellom slike grønne verdier og andre verdier håndteres. Slik jeg var innom, skiller miljøetikken mellom ulike moralske verdier, eksempelvis instrumentelle og iboende. Dette er en rangering av ulike handlinger, som bidrar til å prioritere når verdikonflikter oppstår. Trass i at økologisk demokrati forutsetter en absolutt grønn verdi, er det avgjørende å understreke at denne modellen forutsetter åpne og pågående prosesser med målsetting om å utvide anerkjennelse, representasjon og deltagelse som fremmer naturvern og klimarettferdighet. Derfor er grønt demokrati kritisk overfor all makt og interesser som innebærer at berørte parter – slik som naturen og fremtidige generasjoner – ikke har en demokratisk stemme og dermed skaper et demokratisk underskudd. Videre fremmer den læringsprosesser, hvor alle medborgere deltar ved å lytte til og lære av hverandres verdisyn. Slike prosessers utfall er provisoriske og reviderbare, selv om de anerkjenner naturens eksistensielt begrensende og stadig mer utryddede ressurser som et absolutt moralsk hensyn, og selv om ulike parter kan ha motstridende verdisyn – illustrert ved å behandle naturen ut fra henholdsvis nytteverdi og iboende verdi – før slike demokratiske læringsprosesser starter. I løpet av prosessen kan deltagerne derimot ha lyttet til og lært av hverandre i tilstrekkelig grad til å endre sitt verdistandpunkt fra nytteverdi til iboende verdi. Slik felles verdifortolkning og diskurs kan i seg selv være siviliserende med tanke på verdikonflikter medborgerne imellom. Dermed oppfatter grønt demokrati verdikonflikt som noe potensielt produktivt, siden slik konflikt forteller oss at noe står på spill for enkelte samfunnsmedlemmer. Når verdikonflikt oppstår, er dette en viktig informasjon som kanaliseres videre inn i kretsløpet av ulike demokratisk formative rom. Slik informerende uenighet er en viktig kilde til medborgernes felles og gjensidige læringsprosesser og konflikthåndtering. Når vi stilles overfor dagens irreversible planetære klimakrise, avviser imidlertid økologisk demokrati kortsiktige interesser, kompromisser og/eller ensidig nyttetenkning, siden klimakrisens konsekvenser er langsiktige og dermed berører fremtidige generasjoner. Da må demokratiets rammeverk utvides til å ta høyde for klimakrisens eksistensielle alvor med tanke på livsgrunnlaget for både mennesker og natur (Eckersley 2004: 167–169).

Her er dypøkologiens natursyn interessant, med sin balansegang mellom «enhets- og identifikasjonstanken», på den ene side, og «det ufattelige mangfold og anstrengelsen for dets bevaring» gjennom selvrealisering, på den andre. Ifølge Næss

resulterer dette i «likeverdighetstanken» i møte med alt i verden, som eksisterer radikalt forskjellig fra hverandre (Næss 1974: 216). Næss mener at jo mer mennesket er i stand til å identifisere seg med og relatere seg til denne rikdommen og variasjonen av eksistensformer, jo bedre selvrealisering og livskvalitet (Næss 1973).

Trass i dypøkologiens viktige holistiske korrektiv til ontologisk dualisme, har Næss blitt kritisert av blant andre økofeminister. Val Plumwood hevder at Næss miskjenner naturens særegenheter, mangfold og uavhengighet, siden naturen ifølge dypøkologien spiller en rolle kun for menneskets identifikasjon og selvrealisering. I kontrast til denne økofeministiske forståelsen av naturen som forskjellig fra mennesket, forutsetter dypøkologien en fullstendig likhet mellom menneske og natur, påstår Plumwood (1993: 160, 161, 162, 174, 178).

I lys av økofeminismen er det viktig å anerkjenne alle deler av naturen som potensielt berørte parter. Det betyr at trass i sin unikheter og forskjellighet, kan alt eksisterende berøres av eksempelvis menneskeskapte klimaendringer og menneskers klimaavtrykk. Denne tanken om at ontologisk berørbarhet impliserer moralsk berørthet, fanges opp av skillet mellom aktør og adressat. Dette betyr at som ontologisk berørbar part, er man alltid allerede en adressat, selv om man ikke nødvendigvis er en handlende aktør (Vetlesen 2015: 144). Ikke alle, slik som nyfødte, syke eller deler av naturen, er aktører for eksempel i betydningen autonome eller rasjonelle. Dessuten varierer aktørskapet i grader ut fra de egenskapene som aktørskapet defineres ut fra. I kontrast er alle – inkludert nyfødte og natur – moralske adressater kun ved å eksistere som sårbare, berørbare og beskyttelsesverdige (Vetlesen 2015: 27). Dette økoetiske kretsløpet kan beskrives slik: På grunn menneskets økologiske fotavtrykk, som kan skade hele naturen, må idealet om naturens iboende verdi omfatte naturen i økosentrisk forstand. Og når mennesket avhenger av hele naturen for å overleve, må vi handle på måter som ivaretar dette behovet. I tillegg til anerkjennelsen av hele naturen som potensielt en berørt part, er det viktig å erkjenne at naturens mangfoldige, komplekse, symbiotiske og holistiske aktiviteter skjer gjennom en kontinuerlig, gjensidig og unik utviklings- og realiseringsprosess, som det er verdifullt å være moralsk omsorgsfull og ivaretagende overfor (Hverven 2018: 212–213).

Natur i Grunnlovens miljøparagraf

Ut fra det antroposentriske, biosentriske og økosentriske natursynet, er det interessant å undersøke hvilket av disse synene som opptrer i Grunnlovens miljøparagraf, som klimasøksmålet hviler på. I denne paragrafen finnes begrepene «natur», «naturens ressurser», «miljø», «naturmiljøet» og «mangfold». Disse begrepene er ikke klart definert. Derfor åpner de opp for å forstås på bakgrunn av alle tre definisjonene av naturbegrepet.

Om disse kjernebegrepene i Grunnlovens miljøparagraf forstås antroposentrisk, omfatter de kun menneskets behov og dermed utnyttning av naturressursene. Hvis de derimot defineres ut fra et biosentrisk eller et økosentrisk natursyn, må vi ta innover oss konsekvenser av menneskelige handlinger og måten disse påvirker naturens begrensede, stadig minkende og i noen tilfeller utryddede ressurser i deler av eller hele naturen. Når miljøparagrafen viser til «naturmiljøet», omfatter dette blant annet naturtyper og artsforekomster som er viktige for dyrs og planters levede grunnlag. Dette begrepet refererer også til alle marine forekomster (brakkvann og saltvann), limnologiske (ferskvann) og terrestriske (landjorden), samt naturmangfoldet knyttet til disse naturelementene. Selvsagt kan begrepet naturmiljø forstås ut fra det

biosentriske natursynet, nemlig naturens individuelle deler i form av dyr og planter. Dette begrepet peker imidlertid utover biosentrismen og i retning av økosentrismen, siden naturmiljøet også innbefatter også kollektive deler av naturen, slik som arter. Dette inntrykket forsterkes når paragrafen viser til «mangfold», som kan forstås som naturmangfold. Dette begrepet er reduktivt om det kun forstås som biologisk mangfold eller biodiversitet. Begrepet naturmangfold innbefatter nemlig et bredt register av både individuelle og kollektive deler av naturen. Derfor krever Grunnlovens § 112 at vi anvender et økosentrisk, eksempelvis dypøkologisk, natursyn. Denne påstanden styrkes når vi tar innover oss FNs klimapanelers vitenskapelige kunnskap om at nettopp hele naturen – økosentrisk forstått – ødelegges eller sågar utryddes.

Fremtidige generasjoner som berørte parter

Temaet fremtidige generasjoner er sentralt innen miljøetikken. I miljøparagrafen i Norges grunnlov omtales fremtidige generasjoner slik: «Naturens ressurser skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for etterleken». Et springende punkt her er hvordan det kan argumenteres for at vi i dag har et moralsk ansvar for dem som ennå ikke er født.

Ordet etterlekt kan lyde antroposentrisk, siden det kun viser til fremtidige menneskelige generasjoner. Ikke desto mindre er vi mennesker avhengige av naturressurser for å overleve. Gitt denne gjensidigheten mellom menneske og natur, bør ordet etterleken relateres til hele naturen. Videre begrenser naturinngrep i dag fremtidige generasjoners livssituasjon i en aller annen forstand og i en eller annen grad. Ut fra dypøkologiens ontologiske relasjonisme – det vil si den gjensidige avhengigheten mellom alt eksisterende, herunder vår relasjon til fremtidige generasjoner – har vi et moralsk ansvar for å ivareta naturens iboende verdi, også intergenerasjonelt. Dette moralske, intergenerasjonelle ansvaret må forsøksvis ta høyde for fremtidige generasjoners avhengighet til naturressursene på vegne av en eller flere generasjoner, det vil si i et 30-års perspektiv eller lenger. Da må vi som økologiske medborgere ut fra den alt nevnte føre var-etikken (Eckersley 2004: 136, 244) prøve å reflektere over potensielle intergenerasjonelle konsekvenser av menneskets økologiske fotavtrykk i dag.

Per dags dato kjenner vi ikke nødvendigvis til fremtidige generasjoners interesser. Allikevel kan det hevdes at deres liv er betinget av noen eksistensielle grunnvilkår, særlig sårbarhet, avhengighet og dødelighet (Vetlesen 2015: 11; Barry 2002a; Dryzek & Pickering 2019: 6). Slike vilkår er felles og ufravikelige for alle, og kan ikke velges eller velges bort. Alt eksisterende er sårbart og derfor avhengig av at andre beskytter dets sårbarhet (Lysaker 2019). Dette er en ontologisk betingelse for overhodet å eksistere. Slike ufravikelige grunnvilkår kan ikke overvinnnes. I stedet må vi erkjenne og anerkjenne dem som betingelser for alt liv og for overlevelse.

I ytterste konsekvens dør man om denne eksistensielle sårbarheten ikke beskyttes, slik FNs naturpanels dokumentasjon viser vedrørende dagens raske utryddelse av dyr og planter (IPBES 2019). Gitt at fremtidige generasjoners sårbarhet for å dekke ernæringsmessige grunnbehov, slik som vann, er tilnærmet likt som i dag, og at dagens plastforurensning på havene fortsetter å bre om seg i de neste tiårene, tar ikke dagens overproduksjon, overforbruk og forsøpling av plast høyde for fremtidige generasjoners avhengighet av rent drikkevann. Det at den globale, årlige overforbruksdagen har flyttet seg fem måneder de siste 50 årene og i 2019 fant sted så tidlig som i juli, indikerer at dagens globale produksjon og forbruk kolliderer med vårt

moralske ansvar for å ivareta fremtidige generasjoners eksistensielle grunnvilkår.

Det moralske ansvaret for fremtidige generasjoner resonnerer tilsynelatende med skillet mellom to former for eksistensiell mening, nemlig meningen i livet og meningen med livet (Wyller 1991: 176). Meningen i livet sikter til hva som for den enkelte gir livet mening (dette kalles gjerne det gode liv), mens meningen med livet tar for seg hensikten med alt eksisterende på et overordnet plan (det å være i live overhodet). Å ivareta hensynet til fremtidige generasjoner kan sånn sett legitimeres av å sikre deres formale mulighet for å leve et liv i tråd med meningen med livet gjennom ivaretagelse av deres eksistensielle grunnvilkår. Dermed respekteres det som dypøkologien og økofeminismen beskriver som hele naturens, herunder menneskets, uendelige diversitet, inkludert fremtidige generasjoners mangfold, med tanke på å skape slik mening. Da forankres det moralske, intergenerasjonelle ansvaret ut fra hensynet til planetens tålegrense og vippepunkt.

Til sist kan det bemerkes at miljøparagrafens uttrykk «allsidig betraktning» kan dypøkologisk forstås som en holistisk naturforståelse, som innbefatter hele naturen. Dette forutsetter at paragrafens normativitet beskytter nettopp hele naturen. Det er særlig viktig om miljøparafens valg av ord som «langsiktig (...) betraktning», siden dette lyder som et ekko av FNs klimapanelers dokumentasjon på at dagens klimaendringer har langvarige og irreversible konsekvenser for både menneske og natur. Hvis vi skal ivareta en sårbar – og langt på vei allerede skadet og utryddet – natur, må vi være moralsk ansvarlige gjennom å ta innover oss dette allsidige og langsiktige aspektet ved dagens planetære miljø- og klimakrise. Det er «krevende, men ikke umulig», og «helt nødvendig», siden «[a]lternativet er å sette selve vårt eksistensgrunnlag på spill» (Sjåfjell 2015: 100).

Konklusjon

Dagens klima- og miljøkrise har alvorlige, gjennomgripende, langvarige og irreversible konsekvenser for både mennesker og natur. Imidlertid er denne krisen menneskeskapt; det vil si at menneskelige systemer – slik som det liberale demokratiet og den globale kapitalismen – ødelegger planetære systemer, som mennesket dessuten avhenger av. Derfor har jeg i denne artikkelen drøftet om dagens klima- og miljøkrise best håndteres av samme menneskelige systemer som skapte dem eller om disse systemene bør reformeres.

Jeg argumenterte for at økologisk demokrati håndterer denne krisen bedre enn de etablerte systemene. Denne demokratimodellen baseres særlig på et ideal om økologisk medborgerskap, grønn konstitusjonalisme og naturens moralske trumf. I neste omgang styrker dette økomedborgernes konstitusjonelle rettssikkerhet og demokratiske deltagelseslikhet. Videre illustrerte jeg det økologiske demokratiets styrker gjennom det norske klimasøksmålet, som jeg hevdet innebærer en positiv rettsliggjøring og en ytterligere grønning av det etablerte politiske og rettslige systemet, initiert av økologiske medborgere.

Norges første klimasøksmål er imidlertid viktig uavhengig av sakens konkrete utfall, også om det ikke ender i Høyesterett, rettsstatens viktigste domstol. Den økologiske varsleren Greta Thunberg har nemlig gitt økonomisk støtte til initiativtagerne bak søksmålet. Dermed kommer slik grønning høyere opp på agendaen innenfor en rekke globalt formative samhandlingsrom, siden Thunberg verden over samler millioner av barn og unge – altså fremtidige generasjoner – til

klimastreik. Slik plasseres planeten i sentrum for moral, rett og politikk i møte med dagens klima- og miljøkrise – hvor naturen innehar en normativ førsteprioritet, som er avgjørende for økoetikken demokratiske praktisering.

Noter

¹ Jeg takker John S. Dryzek, Arne Johan Vetlesen, William M. Lafferty, Jørn Øyrehaugen Sunde og Bård Lahn, samt to anonyme fagfeller, for gode innspill til tidligere versjoner av artikkelen. Jeg presenterte deler av artikkelen som min respons på Dryzeks foredrag under Arne Næss-symposiet i 2016 i regi av SUM (Senter for utvikling og miljø), hos forskningsgruppen COSER (Challenges of Sustainability in Educational Research Group) i 2018 og på en workshop om det norske klimasøksmålet ledet av Eivind Smith i 2018, alle arrangementene ved Universitetet i Oslo, samt hos forskningsgruppen ARC (Arctic Centre for Sustainable Energy) ved Universitetet i Tromsø i 2017. Jeg takker tilhørerne for responsen.

Referanser

- Barry, J. (2002a). Vulnerability and Virtue: Democracy, Dependency, and Ecological Stewardship. I: B.A. Minteer & B.P. Taylor (red.) *Democracy and the Claims of Nature*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 133–152.
- Barry, J. (2002b). Greening Liberal Democracy: Practice, Theory, and Political Economy. I: J. Barry & M. Wissenburg (red.) *Sustaining Liberal Democracy: Ecological Challenges and Opportunities*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 59–80. https://doi.org/10.1057/9781403900791_4
- Barry, J. (1999). *Rethinking Green Politics: Nature, Virtue, Progress*. London: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781446279311>
- Boyd, D.R. (2011). *The Environmental Rights Revolution: A Global Study of Constitutions, Human Rights, and the Environment*. Vancouver/Toronto: The University of British Columbia Press.
- Christoff, P. (1996). Ecological Citizens and Ecologically Guided Democracy. I: B. Doherty & M. De Geus (red.) *Democracy and Green Political Thought: Sustainability, Rights, and Citizenship*. New York/London: Routledge, 151–169. https://doi.org/10.4324/9780203449554_chapter_8
- Dobson, A. (2003). *Citizenship and the Environment*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0199258449.001.0001>
- Dryzek, J.S. (2002). *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford/New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/019925043X.001.0001>
- Dryzek, J.S. (1997). *The Politics of the Earth: Environmental Discourses*. Oxford/New York: Oxford University Press.
- Dryzek, J.S. & J. Pickering (2019). *The Politics of the Anthropocene*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198809616.001.0001>
- Eckersley, R. (2019). Ecological Democracy and the Rise and Decline of Liberal Democracy: Looking Back, Looking Forward. *Environmental Politics* 6(1):1–21. <https://doi.org/10.1080/09644016.2019.1594536>
- Eckersley, R. (2004). *The Green State: Rethinking Democracy and Sovereignty*. Cambridge: MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/3364.001.0001>

- Eckersley, R. (1996). Greening Liberal Democracy: The Rights Discourse Revisited. I: B. Doherty & M. de Geus (red.) *Democracy and Green Political Thought: Sustainability, Rights and Citizenship Thought*. London: Routledge, 212–236. https://doi.org/10.4324/9780203449554_chapter_11
- Eckersley, R. (1992). *Environmentalism and Political Theory: Toward an Ecocentric Approach*. New York: State University of New York Press.
- Gamlund, E. (2007) Who Has Moral Status in the Environment? A Spinozistic Answer. *The Trumpeter* 23(1):3–27.
- Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge, MA: MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/1564.001.0001>
- Holmøyvik, E. (2007). Årsaker til utviklinga av prøvingsretten i Noreg og Danmark. *Tidsskrift for rettsvitenskap* 120(5):718–779.
- Hverven, S. (2018). *Naturfilosofi*. Oslo: Dreyer forlag.
- IPBES (2019). Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services. 9. august 2019: <https://www.ipbes.net/global-assessment-report-biodiversity-ecosystem-services>
- IPCC (2014). Climate Change 2014: Synthesis Report. Nedlastet 27. august 2019: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/SYR_AR5_FINAL_full.pdf
- Knudsen, J.K. & W.M. Lafferty (2016). Environmental Policy Integration: The Importance of Balance and Trade-offs. I D. Fisher (red.) *Research Handbook on Fundamental Concepts of Environmental Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 337–368. <https://doi.org/10.4337/9781784714659.00021>
- Lorentzen, P.W. (2016). Forbereder århundrets rettssak mot staten. *Bergens Tidende*, 17. januar.
- Lysaker, O. (2019). For naturens verdighet. *Klassekampen* 25. juni.
- Lysaker, O. (2018a). En «grønning» av menneskerettighetene. *Vårt Land* 12. desember.
- Lysaker, O. (2018b). En demokratisk kraft. *Klassekampen* 16. januar.
- Lysaker, O. (2017). Klimarettens revolusjonære tid. *Morgenbladet* 22. november.
- Lysaker, O. (2016). Utvidelse av klimadebattens kampsoner. *KLIMA – Et magasin om klimaforskning fra CICERO (Senter for klimaforskning)* 29. september.
- Næss, A. (1986). The Deep Ecology Movement: Some Philosophical Aspects. *Philosophical Inquiry* 8(1–2):10–31. <https://doi.org/10.5840/philinquiry.1986.8.1/22>
- Næss, A. (1974). *Økologi, samfunn og livsstil: Utkast til en økosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Næss, A. (1973). The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movements: A Summary. *Inquiry* 16(1):95–100. <https://doi.org/10.1080/00201747308601682>
- Plumwood, V. (1993). *Feminism and the Mastery of Nature*. New York: Routledge.
- Sejersted, F. (2017). Regjeringsadvokaten om klimasøksmålet: – En forestilling. *NRK*, 14. november.
- Sjåfjell, B. (2015). Hvilke krav stiller Grunnloven § 112 til «det grønne skiftet»? I: B. Sjåfjell og Arild Stubhaug (red.) *Fra ord til handling: Om Grunnlovens miljøparagraf 112*. Oslo: Privatrettsfondet, 84–100.
- Stokke, Ø. (2019). Den politiske offentligheten og klimasøksmålet: En radikal-demokratisk analyse. I: O.K. Fauchald & E. Smith (red.) *Mellom jus og politikk: Grunnloven § 112*. Bergen: Fagbokforlaget, 71–100.

- Sunde, J.Ø. (2017a). Klimasøksmål og demokrati. *Nytt Norsk Tidsskrift* 34(4):354–365. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2017-04-03>
- Sunde, J.Ø. (2017b). Miljøsøksmål og politikk. *Aftenposten*, 18. januar.
- Sunde, J.Ø. & E. Colombo (2017). Look to Norway: Klimasøksmål i klimaendringane sin tidsperiode. *Klassekampen*, 26. september.
- UNEP (2017). The Status of Climate Change Litigation: A Global Review. Nedlastet 7. august 2019: <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/20767>
- Vetlesen, A.J. (2015). *Denial of Nature: Environmental Philosophy in the Era of Global Capitalism*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315848273>
- Vetlesen, A.J. (2008). Innledning. I: A.J. Vetlesen (red.) *Nytt klima: Miljøkrisen i samfunnskritisk lys*. Oslo: Gyldendal forlag, 9–20.
- Wetlesen, J. (1992). Hvorfor naturvern? Noen kommentarer til Arne Næss' dypøkologiske svar. *Norsk filosofisk tidsskrift* 27(3):87–110.
- Wyller, T.C. (1991). Miljøkrisen og demokratiet. I: S. Gjerdåker, L. Gule & B. Hagtvat (red.) *Den uoverstigelige grense. Tanke og handling i miljøkampen*. Oslo: Cappelens forlag, 174–183.
- Østerud, Ø., F. Engelstad & P. Selle (2003). *Makten og demokratiet: En sluttbok fra Makt- og demokratiutredningen*. Oslo: Gyldendal forlag.